

LEDARE

Ledare: Till försvar för det öppna samhället

PUBLICERAD 2001-09-16

UTVALD LÄSNING I DIN MEJLBOX[Skaffa nyhetsbrev](#)

DN:s chefredaktör Peter Wolodarski väljer ut veckans mest läsvärda artiklar.

Fram träder en kulturkamp mellan modernitet och tribalism, mellan å ena sidan det fria samhället med dess oro och val och å andra sidan längtan till den stillastående perfekta ordningen. Karl Popper visade vart den längtan för.

LANDSORGANISATIONEN TOG i veckan initiativ till en tyst minut på alla arbetsplatser "som en manifestation mot terrorism och för det demokratiska och öppna samhället". Uppropet fortsätter:

"Vår protest riktas särskilt mot dem som under tisdagen genomförde terrordådet i USA. Vi gör det tillsammans, för att värna öppenhet, samarbete mellan länder och folk samt demokrati och fred. Vi gör det tillsammans för att hedra de oskyldiga människor som blivit offer och i sympati med deras anhöriga. Det är vår fasta övertygelse att terrorhandlingar aldrig gynnar de folk som lever under förtryck och orättvisa. Följden blir den motsatta. Motsättningarna ökar, svårigheterna att nå fred och försoning i världen växer. Vi uppmanar till besinning och eftertanke så att viktiga värden som öppenhet, rörlighet och samarbete inte går förlorade."

LO verkar med detta initiativ i det bästa av sin tradition som demokratisk kraft. Man uttrycker vad den helt dominerande delen av svenska folket tänker och känner.

Det är allas vår demokrati som är under attack, konstaterar statsvetaren Olof Petersson i gårdagens Expressen. "Frågan om demokratins självförsvar har därmed blivit det allt överskuggande problemet för lång tid framöver."

I tidningen Etc läser jag en annan röst: Johan Ehrenberg. Denne Ehrenberg är inte vem som helst. Han är den svenska vänsterns stora ideologiska stjärna. "Terrorn begriplig" är Ehrenbergs rubrik och huvudtes. "Attacken var riktad mot hjärtat i världsekonomin, den panik som stått och knackat på dörren när börserna fallit med hälften blir plötsligt en dunkande näve på bräckligt glas när raset blir tvåsiffrigt en dag." Alltså: en "dunkande näve" mot World Trade Center. Där fick ni!

Ehrenberg fortsätter med att förstå och förklara terrorn: "Terror föds i situationer där den mäktiges vapen är att ignorera varje försök till folklig protest, terror föds ur nederlag, den livnärs av

desperation." Johan Ehrenberg vet att berätta att USA är värst av alla samhällen. "Orsaken till att DDR:s folk eller det gamla Sovjetunionens förtryckta eller dagens Kina inte ser en terrorvåg som desperatas lösning är inte att dessa öststater skulle ha bättre 'kontroll' över människor än en amerikansk modern övervakningsstat. Orsaken är att det inte fanns eller finns något som helst folkligt stöd för en terror. Det fanns ingenstans där den desperationen kunde födas." Alltså: att det länge tycktes råda lugn i det gamla Östtyskland, liksom i dagens Kina, förklaras inte av diktaturen utan av att människorna där levde/lever i mycket anständigare samhällen än vad Amerika åstadkommit.

Tokskalle

Javisst. Men en tokskalle med betydande anhängare inom den svenska vänstern, formulerande tankar som i mer sofistikerad form nu återkommer både här och där. Trots chocken från ett Manhattan som så många svenskar känner som sin mammas gata tog det den här gången bara ett dygn för antiamerikanismen att våga framträda.

Tre tankebanor återkommer hela tiden i den mer sofistikerade argumentationen:

1. Lika för lika-argumentet. Amerika fick vad det förtjänade av terror, eftersom Amerika självt har bedrivit terror. I radions Kulturnytt formulerade den australisk/brittiske författaren John Pilger detta argument med stor tydlighet (13/9): "Aktionen har en orsak, den har rötter. Och dess rötter finns i en annan typ av terrorism. Terror är alltid en reaktion på terror. Terrorism föder terrorism och fanatism, det var vad som hände här . . . USA kan inte stå bakom så stora orättvisor och ha så mycket kontroll i andra delar av världen utan att dra på sig en kostnad." I klartext: terrorn beror på att USA har utövat terror först.

Detta är ett urgammalt argument från dem som vill sudda ut skillnaden mellan demokrati och diktatur. Tidigare kommunistledare i Sverige talade i termer av att vårt land var en "strukturell diktatur" när Tage Erlander angrep dem för att vilja införa politisk diktatur. Likaså, när Eyvind Johnson gjorde försvaret av demokratierna till en huvudsak inför hotet från Stalin svarade Artur Lundkvist och andra företrädare för "tredje ståndpunkten" just med argumentet att västvärlden var "strukturellt" odemokratisk via sitt ekonomiska system. Syftet var detsamma: att med sofismer göra skillnaden otydlig mellan det öppna samhället - möjligt att diskutera och förändra med alla dess brister - och det slutna.

Lika för lika-argumentet bygger också på en felaktig verklighetsbeskrivning när det gäller orsakerna till fattigdom och desperation i världen. Usla livsvillkor är i allt väsentligt numera en följd av inhemska förhållanden i de länder och regioner som det handlar om. Korruption, avsaknad av demokratisk kultur, rättslöshet, brist på frihandel och i stället gynnande av egna etablerade eliters intressen - sådant ligger bakom att länder i främst Afrika men även delar av Asien inte lyfter i välstånd och välfärd. I Mellanöstern har palestinier medvetet hållits kvar i flyktingläger där hat kunnat odlas, därför att politiska ledare har föredragit att odla hatet framför att upphäva misären.

Om USA:s politiska ledningar kan anklagas för något så är det att inte tillräckligt ha levt upp till Amerikas bästa ideal, att de av säkerhetspolitiska skäl, och kanske ekonomiska, har varit alltför benägna att stödja en del feodala och korrupta regimer, främst i Saudiarabien. En sådan demokratiskt grundad diskussion kring USA:s politiska strategi är högst berättigad och kommer säkert nu i spåren av bin Ladin.

2. Det sociologiska argumentet. Även detta argument är mycket vanligt. Vi hör det dagligdags i diskussioner om brott, om skola, om kravallerna i Göteborg, om den anarkistiska mordbranden mot ett kommunalråd i Linköping - och nu också i debatten kring terrorattacken mot USA. Handling antyds vara nästintill meningslös om den inte uttraderar de djupa sociologiska "orsakerna" till brott, kaos, kravaller, dödshot och terror.

Att försöka förstå djupa sammanhang är en del av ett moget offentligt samtal. Felet uppstår när man låter långa led av "orsaker" förklara allt, ursäkta för mycket och motivera passivitet inför det onda.

"Det öppna samhället" är ett begrepp som kommit till flitig användning de senaste dagarna. Filosofen Karl Popper skrev också om "det sociologiska felslutet" i sin bok om det öppna samhället. Popper: "Att människan och hennes målsättningar i en viss mening är en produkt av samhället, är sant i och för sig. Men det är också sant att samhället är en produkt av människan och hennes målsättningar och att det kan bli det i ännu högre grad." Popper fortsätter: "För att använda Marx terminologi skulle vi kunna säga att han underskattat kraften hos frihetens kungarrike och dess möjligheter att erövra nödvändigheternas kungarrike."

Ledare har betydelse. Idéer har verkan.

Verklighetsföreställningar spelar roll. Fanatiska ledare med fundamentalistiska föreställningar är farliga och måste stoppas, oavsett vilken livsväg som fört dem dit. De skapar ny dynamik, är inte enbart burna av givna miljöer. De senaste åren har också gett rader av exempel på hur terror- och krigskulturer frikopplar sig från sin ursprungliga motivering när de väl etablerats. I Afrika har dessa varit legio.

Det räcker inte att "förstå" Hitlers bakgrund, att "förklara" varför en hönsfarmare som Heinrich Himmler kände sig stor när han lyftes fram till ledarskap och fick massmörda andra, att med Seymour Martin Lipset "analysera" småborgarskapets känslor i 1920-talets Tyskland. Kvar står att de nazistiska ledarna, i gatustrider med kommunisterna, skapade sin egen dynamik och att en Hitler på tillbakagång aldrig hade kunnat gripa makten 1933 utan ett politiskt spel. Nazismen och nynazismen måste stoppas, hur mycket vi än må sociologiskt "förklara", även i Sverige i dag, hur rotlösa existenser kan fångas av blodsidéer i en tid av stora omvandlingar.

3. Den etnocentriska paradoxen. Vem är bin Ladin, om det nu är han och nätverk i vilka han ingår som ligger bakom terrorattacken mot USA

Vad drivs han av

Vad representerar han av idéer

Vilken typ av samhälle vill han bilda

bin Ladin är miljardär på olja och lyckosamt företagande; hans egen utveckling kan sannerligen inte förklaras av att han kommer från jordens "fattiga och förtryckta". Inte heller är det hans idé. bin Ladin företräder en närmast medeltida önskan att upprätta en Gudsstat i Allahs namn. Hans stora vrede är att kristna amerikaner med sin närvaro i Saudiarabien besudlat marken i det land som förvaltar Mecka och Medina.

bin Ladin är en religiös fundamentalist och extremist. Han har beretts skydd hos och har nära samarbete med den talibanregim som nu styr Afghanistan.

Hur skulle de som nu visar sådan förståelse för krafterna bakom terrorattacken reagera i förhållande till motsvarande religiösa fanatiker i vårt eget samhälle

Säg en kristen sekt, fullkomligt mot demokrati, tolerans och det moderna pluralistiska samhället, med fanatisk övertygelse att bara män ska styra och att kvinnor ska gömmas undan, med ambitionen att skapa en hårt reglerad Gudsstat, med medlemmar beredda till vanvettsdåd därför att de räknar med att då få komma till himmelriket, inriktad på massmord. Skulle upplysta människor, och vänstern, visa sympati med eller förståelse för en sådan framväxande kraft i vårt eget samhälle

Måttstockarna är uppenbart olika. Man bugar respektfullt för en farsot hos andra som man skulle kraftfullt bekämpa hos oss själva. Man begränsar giltigheten hos demokratiska, upplysta värden.

Detta är ingen liten fråga. Karl Popper gjorde i "Det öppna samhället och dess fiender" upp också med kulturkampen mellan förnuft och gudsstat, mellan det fria samhällets oro och den perfekta ordningens skönhet:

"Ju mer vi försöker återgå till tribalismens heroiska tidsålder, desto säkrare hamnar vi i inkquisitionen, i hemliga polisen och i ett romantiserat gangstervälde. Om man börjar med att undertrycka förnuft och sanning måste det sluta med en ytterst rå och våldsam ödeläggelse av allt mänskligt. Det finns ingen återgång till ett harmoniskt naturtillstånd. Om vi återvänder måste vi gå hela vägen - vi måste återgå till att bli djur.

- - -

Vi kan återgå till att bli djur, men om vi vill förbli människor finns bara en väg att gå, vägen in i det öppna samhället. Vi måste fortsätta in i det okända, det osäkra och det otrygga, och använda det förnuft vi äger för att så gott vi kan planera för både trygghet och frihet."

Hans Bergström

Chefredaktör och ansvarig utgivare

hans.bergstrom@dn.se

TEXT

BERGSTRÖM-HANS

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt